

ภูมิปัญญาชุมชนคนบางเขียดกับการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

Community Wisdom of Bang Keiat People and the Tourism Innovation
Development in Bang Khat Subdistrict, Singhanakhon District, Songkhla
Province

ธิดาพร เรืองเริงกุลฤทธิ¹ มนัสสวาส กุลวงศ์² นุชเนตร ภาพสมุทร์³ และนันทิพย์ หาสิน⁴
Tidaporn Ruangroengkulrit, Manassawas Kullawong, Nootchanate Kansamut and
Nanthip Hasin

Received: August 25, 2024

Revised: November 29, 2024

Accepted: December 29, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาชุมชนคนบางเขียดสู่การพัฒนา
นวัตกรรมการท่องเที่ยวตำบลบางเขียด และ 2) เสนอแนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยว
ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้แบบ
สัมภาษณ์เจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย
ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ ในพื้นที่ จำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้
เทคนิคการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป นำเสนอผ่านวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า 1)
บริบทชุมชนคนบางเขียดเป็นชุมชนบนคาบสมุทรสทิงพระติดทะเลสาบสงขลา มีประวัติศาสตร์
ชุมชนเล่าขานเรื่องราวการประกอบอาชีพการผลิตเพื่อค้าขายกับชุมชนในพื้นที่เมืองและพื้นที่
ใกล้เคียง ชุมชนคนบางเขียดดำรงชีพด้วยวิถีโหนดนาเล คือ มีภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จาก
ตาลโตนด ภูมิปัญญาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ภูมิปัญญาการทำสวนเกษตรอินทรีย์ และ
ภูมิปัญญาทำประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาต่าง ๆ เหล่านี้สืบทอดจากบรรพบุรุษและการเรียนรู้ใหม่ ๆ
จากการทดลองด้วยตนเองและหน่วยงานของรัฐ และ 2) สามารถพัฒนาศักยภาพนวัตกรรม

¹⁻⁴ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย; Rajamangala University of Technology Srivijaya

Corresponding author: nootchanate.k@rmuts.ac.th, Tel. 093-5837724

ท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ด้านประกอบด้วย (1) นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ ได้แก่ นวัตกรรมด้านการจัดการฐานเรียนรู้ด้านการผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด (2) นวัตกรรมจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชน การพัฒนานวัตกรรมจากปราชญ์ชุมชน และด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม การพัฒนาพื้นที่รกร้างให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว (3) นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การจัดการองค์ความรู้ให้กับชุมชน การสร้างทักษะการให้บริการ การจัดการด้านสถานที่ ความปลอดภัย และการแก้ไขปัญหา (4) นวัตกรรมองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว การกระจายรายได้ผ่านเครือข่ายผู้ประกอบการและการใช้วัตถุดิบท้องถิ่นในการให้บริการนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาชุมชน, นวัตกรรมการท่องเที่ยว, ชุมชนคนบางเขียด

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the community wisdom of Bang Khiat people towards the development of tourism innovation in Bang Khiat Subdistrict; and 2) to propose guidelines for the development of tourism innovation in Bang Khiat Subdistrict, Singhanakhon District, Songkhla Province. The research method was a qualitative research, collecting field data using in-depth interviews and participatory and non-participatory observation. The informants consisted of 30 local scholars, community leaders, and people in various occupations in the area. The data were analyzed using the inferential analysis technique and presented through the descriptive analysis method. The research results found that 1) the community context of Bang Khiat people was a community on the Sathing Phra Peninsula Songkhla. The community had a history of telling stories of occupations in production for trading with communities in the city and nearby areas. The Bang Khiat community made a living by using the Nod Na Le way of life, which was the wisdom of using the sugar palm, the wisdom of processing sugar palm products, the wisdom of organic gardening, and the wisdom of local fisheries. These wisdoms have been passed down from their ancestors and new learnings from experiments by themselves and government agencies; 2) they can develop the

potential of community tourism innovations in 4 areas: (1) product or service innovations, including innovations in the management of learning bases for sugar palm product production, (2) innovations in sustainable tourism resource management, including community wisdom conservation, development of innovators from community scholars, and environmental management, developing waste lands into tourist attractions; (3) innovations in management, including knowledge management for communities, creation of service skills, location management, safety, and problem solving; (4) innovations in community organizations and participation, including community participation in planning tourism products, income distribution through entrepreneur networks, and the use of local raw materials to provide services to tourists.

Keywords: Community Wisdom, Tourism Innovation, Bang Khiad Community

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่นอกจากสร้างรายได้ให้กับแหล่งท่องเที่ยวแล้วยังส่งผลด้านบวกต่อชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เช่น การเพิ่มขึ้นของรายได้ในชุมชน การจ้างงาน การฟื้นฟูศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชน ด้วยเหตุนี้หลายจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ซึ่งประกอบด้วย ชุมพร นครศรีธรรมราช พัทลุง สุราษฎร์ธานี และสงขลา ได้บรรจุการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย พ.ศ. 2566-2570 (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย, 2567) โดยประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและท่องเที่ยวชุมชนสู่การท่องเที่ยวมูลค่าสูงอย่างยั่งยืน สงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งในกลุ่มจังหวัดฝั่งอ่าวไทยที่เป็นเมืองหลักในภาคใต้ตอนล่างที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางบก ภูเขาและทางทะเล คนลุ่มทะเลสาบสงขลามีวิถีการดำรงชีวิตที่ผูกพันอยู่กับทะเลสาบสงขลา พื้นที่แต่ละพื้นที่จะมีผู้คนและวิถีวัฒนธรรมย่อยที่มีลักษณะเฉพาะบนฐานของทรัพยากร เช่นเดียวกับชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งเป็นชุมชนโบราณหนึ่งของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวิถีชีวิตผูกพันกับท้องนา ปลูกตาลโตนด และการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งตาลโตนดแห่งคาบสมุทรสทิงพระ นับเป็นแหล่งที่มีต้นตาลโตนดมากที่สุดในประเทศไทย การปลูกตาลโตนดในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีการปลูกตาลโตนดกันมาก โดยในปี 2550 กำนันผู้ใหญ่บ้านในตำบลต่าง ๆ ของอำเภอสทิงพระทำการสำรวจ

ต้นตาลโตในในพื้นที่พบว่ามีต้นตาลโตเฉลี่ยประมาณ 20 ถึง 110 ต้นต่อพื้นที่ 1 ไร่ รวมพื้นที่สทิงพระทั้งหมดมีจำนวนต้นตาลโตประมาณ 1 ล้านต้น และเมื่อรวมทั้งจังหวัดสงขลามีประมาณ 3 ล้านต้น ซึ่งจากการมีต้นตาลโตจำนวนมากส่งผลให้ผู้คนในชุมชนเหล่านี้มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับตาลโต จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระ (เจตน์สุทธิสังขพันธ์, เกตถวา บุญปราการ และนันทรัฐ สุริโย, 2558)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงศักยภาพแหล่งทุนทรัพยากรในชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ใหม่ ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สถานที่ท่องเที่ยว ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายจังหวัดสงขลา และกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย พ.ศ. 2666-2570 ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงประสบการณ์ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน ศาสนา วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวทางทะเล หลังวิกฤตการณ์โควิด-19 ส่งผลให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งปรับตัวจากการให้ความสำคัญกับท่องเที่ยวอย่างเดียวเป็นการกลับมาใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์มากขึ้น ประกอบกับค่านิยมทางการท่องเที่ยวที่เริ่มเปลี่ยนไปให้ความสำคัญกับธรรมชาติ วิถีชีวิตของคน และการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์มากขึ้น จึงทำให้บางชุมชนหันมาสนใจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพื่อรองรับความต้องการของตลาดและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน การท่องเที่ยวลักษณะนี้ ชุมชนต้องมีความเข้มแข็งมีจุดยืน มีแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ มีความรู้ความเข้าใจในขบวนการจัดการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้ยั่งยืน การจัดการท่องเที่ยวลักษณะนี้ชุมชนต้องมีความพร้อมด้านสถานที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมหรืออาชีพของคนในชุมชนที่สามารถประยุกต์เป็นกิจกรรมเรียนรู้ในการท่องเที่ยว รวมถึงต้องมีบุคคลากรที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชนสู่นักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนต่าง ๆ ยังขาดองค์ความรู้ แนวทางในการปฏิบัติสู่ชุมชนเข้มแข็ง ปัญหาอุปสรรคที่พบจากผลการวิจัยในหลายพื้นที่พบว่า ปัญหาในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงการขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชนที่สามารถดึงศักยภาพของคนในพื้นที่ที่จะนำบริบทพื้นที่ตลอดจนภูมิปัญญามาพัฒนาให้เป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเป็นเครื่องมือหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

ชุมชนบางเขียด ตำบลบางเขียด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมหนึ่งในคาบสมุทรสทิงพระ ที่มีความพร้อมในการพัฒนาสู่แหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของคาบสมุทร

เนื่องจากมีความพร้อมในด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมพื้นถิ่นที่มีอัตลักษณ์วิถีเฉพาะของตน ชุมชนคนบางเขียดเป็นชุมชนโบราณสมัยอยุธยาที่อยู่ในลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำน้ำตาลโตนดและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดหลายชนิด ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สามารถพัฒนาไปสู่แหล่งเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม จากการลงสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์ที่ปรึกษานายกองคการบริหารส่วนตำบลบางเขียด (ถาวร พันละม้าย, 2567, 22 กันยายน) พบว่าชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวยังมีเพียงวัดบางเขียดเท่านั้นที่นักท่องเที่ยวรู้จัก นอกจากนี้ ชุมชนมีผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวอื่น ๆ แต่ไม่ได้รับการพัฒนาโดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงจำเป็นต้องพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่นอกเหนือไปจากแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีอยู่ อีกทั้งยังไม่มีมีการจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบหรืออาจกล่าวได้ว่าไม่มีกระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวมาก่อน (การสำรวจภาคสนาม : ผู้วิจัย)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาชุมชนคนบางเขียดกับการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันด้วยนวัตกรรมการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนบางเขียด เริ่มด้วยการศึกษาบริบทของพื้นที่ด้านภูมิปัญญาความรู้ วิถีวัฒนธรรมลักษณะทางกายภาพ นิเวศวิทยาโดยข้อมูลที่นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน นำไปสู่กระบวนการจัดทำนวัตกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยชุมชนเองอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชุมชนคนบางเขียด ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พื้นที่ศึกษางานวิจัยตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง จำนวนรวม 30 คน คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด 10 คน จำนวนปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบอาชีพเกษตร ประมง ในพื้นที่ 20 คน การเก็บข้อมูล

แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การเก็บรวบรวมภาคเอกสาร เช่น หนังสือ วารสาร วิทยานิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ แนวคำถามข้อมูลเกี่ยวภูมิปัญญาและนวัตกรรมการท่องเที่ยว มีการกำหนดประเด็นที่ทำการศึกษา ในระหว่างการสัมภาษณ์มีการจดบันทึก บันทึกเสียง ถ่ายภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

ภูมิปัญญาชุมชนคนบางเขียดกับการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ภูมิหลังชุมชนคนบางเขียด ในอดีตชุมชนตำบลบางเขียดตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณริมทะเลสาบ (ที่ตั้งของ อบต.บางเขียด ในปัจจุบัน) ลักษณะของบ้านเรือนทำจากไม้ตาลโตนด หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาเกายอ ยกพื้นสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม การสัญจรใช้เรือเป็นพาหนะหลักจะมีทั้งเรือที่ใช้เครื่องยนต์เป็นเรือโดยสารและเรือบรรทุกสินค้า เพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนกันในทะเลสาบสงขลา ทั้งตำบลบางเขียดมีเรือเพียง 2 ลำ ที่ใช้ในการสัญจร ทำเรือตั้งอยู่บริเวณริมทะเลสาบเรียกท่าปากบาง ทุกวันอาทิตย์จะมีตลาดนัดประจำตำบล เนื่องจากยุคก่อนไม่มีถนนชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างสะพานพาคนเดินในการจับจ่ายซื้อสินค้า นอกจากนี้ริมทะเลจะมีโรงเตาเผาอิฐสีแดงที่ใช้ในการสร้างอาคารบ้านเรือน เจ้าของโรงอิฐเป็นคนเชื้อสายจีน ในส่วนการประกอบอาชีพหลักของคนบางเขียด คือ การทำน้ำตาลโตนด ทำประมงและทำนา พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกจะเป็นพันธุ์ ข้าวเหนียว ข้าวยายอ ข้าวจินแดง ข้าวจุกเทียม ปุ๋ยที่ใส่ คือ ทรายหรือขี้ค้างคาว ชาวบ้านจะนั่งเรือไปซื้อที่เข้างโหล่น ตำบลรัตภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ข้าวสารที่ได้จะนำไปขายที่เกาะยอ บ่อทราย เมืองสงขลา ชาวบ้านนั่งเรือไปซื้อกระจุตที่ทะเลน้อยเพื่อมาสานเป็นเสื่อใช้นอนและจำหน่ายให้กับเพื่อนบ้าน สำหรับประเพณีที่สำคัญคือชักพระทางน้ำ ลากพระบริเวณริมทะเล ใช้ไม้ทั้งต้นมาชุดเป็นรูปหงษ์ ชาวบ้านจะเรียกไม้ทั้งต้นที่นำมาชุดทำเรือหรือสิ่งของอื่น ๆ ว่าแม่ลำ ประเพณีการลากพระของตำบลบางเขียดจะใช้เวลานับสัปดาห์ค่าที่ไหนนอนที่นั่น เพื่อใช้เรือพระลากซึ่งมีน้ำหนักลากไปตามทางเดินจนกลายเป็นถนน กิจกรรมประเพณีลากพระเป็นประเพณีที่สนุกสนานช่วยให้คนสมัครสมานสามัคคี (ถาวร พันละม้าย, 2567, 22 กันยายน)

การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2510 จากเหตุการณ์น้ำท่วมหมู่บ้าน ประกอบกับการมีโจรมาปล้นวัวควายบ่อยครั้ง ส่งผลให้ชาวบ้านต้องอพยพครัวเรือนอยู่ห่างจากทางทะเลสาบ ต่อมา พ.ศ.2510-2514 กำนันสมัยนั้นซึ่งเป็นคนบ้านหัวเขาแดงมาแต่งงานกับคนบาง

เขียดมีความคิดริเริ่มทำถนนสายบางเขียด-ม่วงงาม ด้วยการเกณฑ์คนให้มาช่วยกันทำถนนโดยขุดดินเหนียวมาจากในนาตามให้เป็นถนน และโรยด้วยดินลูกรัง ใช้คน 5 คน ต่อความยาวถนน 10 เมตร ให้ชาวบ้านช่วยเฉลี่ยกันรับผิดชอบ ผ่านหน้าบ้านหรือที่ดินใครก็จะช่วยกันเกณฑ์มาช่วยเหลือกัน ถนนลาดยาง สายบางเขียด-ม่วงงาม เมื่อมีการเดินทางทางถนนมีรถไม่เครื่องยันมาร่วงโดยสารจากบางเขียด ม่วงงาม สงขลา และสามารถเดินทางจากแยกม่วงงามไปถึงอำเภอรโนดและนครศรีธรรมราช ถึงแม้ชุมชนต่าง ๆ ในตำบลบางเขียดจะปรับเปลี่ยนตัวเองตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทว่า อาชีพของคนบางเขียดยังคงประกอบอาชีพหลักคือ การทำประมงพื้นบ้าน ทำนา และการทำน้ำตาลโตนด แม้ปริมาณเตาตาลและคนขึ้นต้นตาลจะน้อยลง แต่ภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนคนบางเขียดที่สามารถนำมาเป็นแนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ภูมิปัญญาการนำต้นตาลมาใช้ประโยชน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนคนบางเขียดมีมาหลายชั่วอายุคน สามารถใช้ประโยชน์ได้ตั้งแต่โคนต้นถึงยอดตาล ในอดีตการปลูกต้นตาลโตนดเพื่อบอกระยะเขตของที่นา โดยปลูกตามคันนาเพื่อป้องกันการล้ำเขตในฤดูกาลทำนาที่มักมีการขุดลากหัวนา หลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ชาวบางเขียดจะปลูกตาลโตนดเพื่อใช้ประโยชน์มากขึ้น ทั้งอาศัยร่มเงาพักกลางวันหลังทำนา ใช้น้ำตาลจากงวงตาล ใช้ผลตาลเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ผลผลิต ยังไม่มีการพัฒนาเรื่องการขยายพันธุ์แต่ใช้วิธีแบบธรรมชาติโดยปล่อยให้เป็นการงอกของลูกตาลที่สูงหล่นและแทงหน่อออกจนเติบโต คนบางเขียดมักกล่าวว่า “ต้นตาลโตนดเป็นสมบัติบรรพบุรุษที่เทวดาช่วยเหลือ”

ภาพที่ 1 ทิวทัศน์วิถีนาวิถีโตนดบางเขียด

ภาพที่ 2 การขึ้นตาลด้วยพะองไม้ไผ่

ฤดูกาลที่ตาลโตนดเริ่มให้ผลผลิตมักเริ่มต้นช่วงปลายเดือนมกราคมสิ้นสุดในช่วงเดือนสิงหาคม หรือที่ชาวบ้านจะเรียกช่วงหยามตาล คือเป็นช่วงที่ตาลโตนดจะให้ปริมาณน้ำตาลมาก ช่วงฤดูกาลของการออกผลผลิตตาลโตนดของภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันออกจะแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ กรณีศึกษาบ้านลุงม (นามสมมุติ) ชาวบางเขียดโดยกำเนิด ลุงมได้รับการยกย่องจากชาวบางเขียดว่าเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับตาลโตนดเพราะมีความสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทั้ง 365 วัน ลุงมได้สืบทอดภูมิปัญญาจากทำน้ำตาลโตนดจากรุ่นปู่ย่าตายาย จึงมีองค์ความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับตาลโตนด ทั้งการเก็บเกี่ยวน้ำตาลและการเคี้ยวน้ำตาลโตนดเหลวสำหรับการทำขนมและการทำสุราพื้นบ้าน เมื่อลุงมกลับจากเก็บน้ำตาลโตนดในช่วงเช้า จะนำน้ำตาลโตนดที่ได้มาเทในกะทะใบบัว จากนั้นนำเคี้ยวบนเตาที่ก่ออิฐถือปูนอย่างง่าย ฟืนที่ให้มีทั้งเศษไม้และหางตาลโตนดซึ่งมีอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก เทคนิคการเคี้ยวตาลให้ได้คุณภาพคือการควบคุมอุณหภูมิต้องมีให้ไฟร้อนเกินไป เมื่อน้ำตาลโตนดเริ่มมีสีน้ำตาลต้องพยายามลดไฟด้วยการชักฟืนออกจากเตาเพื่อมิให้น้ำตาลพุ่งล้นกะทะและไหม้ หากวันไหนอยากจะทำลูกกวาดน้ำตาลโตนดหลังจากตักน้ำตาลเหลวลงปั๊บ ลุงมจะราไฟและใช้ไม้คนน้ำตาลที่เหลือไว้จนงวดแล้วตักขึ้นภาชนะที่นิยม ใช้จะเป็นคาบกล้วยใหม่กลายเป็นลูกกวาดร้อน ๆ หรือท็อฟฟี่ร้อนของกินเล่นของเด็กสมัยก่อน ปัจจุบันน้ำตาลโตนดมีราคาปั๊บละ 1400-1500 บาท ในฤดูกาลตาลโตนดจะเคี้ยววันละ 6 ปั๊บ หากเป็นช่วงนอกฤดูกาลจะได้น้อย 2-3 ปั๊บทุกวัน ซึ่งในครัวเรือนมีสมาชิก 4 คน อาชีพขึ้นตาลและเคี้ยวตาลสามารถยึดเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้

1.2 ภูมิปัญญาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด พี่เปรม (นามสมมุติ) ชักชวนชาวบ้านบริเวณนั้นมารวมกลุ่มกันเพื่อยกระดับผลผลิตในชุมชน โดยมีสมาชิกรวมกลุ่มกัน 7 คน ปี พ.ศ.2562 จึงไปจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เริ่มแรกภายในกลุ่มวิสาหกิจจัดทำผลิตภัณฑ์กันเอง ต่อมาได้มีการไปศึกษาดูงานในเรื่องการยกระดับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การต่อยอดผลิตภัณฑ์ และช่องทางการขาย เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะให้กับสมาชิกภายในกลุ่มวิสาหกิจ ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ได้กลับมาต่อยอดความรู้ที่ได้ โดยการจัดทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดขึ้นมีสับจากถ่านตาลโตนด สับลูกตาล ผ้ามัดย้อมจาก (วงตาลโตนด ดอกดาวเรือง ใบสัก) ผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาลีน/เครื่องตุ๊กตาลีน (ใบตาลสานเป็นรูปทุเรียนแล้วใส่ถ่านที่ทำจากลูกตาลโตนดเผาด้วยเตาชีวมวล) รวมถึงการทำเฟอร์นิเจอร์และอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันจากต้นตาลโตนดและขนมลูกตาลผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจ สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้กับประชาชนในพื้นที่

ผลิตภัณฑ์ที่ได้จัดจำหน่ายที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เพื่อเป็นของฝากของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนด้วย

ภาพที่ 3 ผ้ามด้อมจากงวงตาล

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการมด้อมจากงวงตาล

1.3 ภูมิปัญญาการทำสวนเกษตรอินทรีย์ สวนเกษตรอินทรีย์ คุณจารุตา เดิมพื้นที่ใช้ในการทำนาแต่บริเวณนั้นจะเป็นพื้นที่แอ่ง เป็นที่รองรับน้ำจากไร่นาบริเวณรอบ ๆ ซึ่งไม่สามารถปล่อยน้ำออกได้ ทำให้เกิดน้ำท่วมขังในนาข้าว จึงทำให้ไม่สามารถให้ผลผลิตกับชาวบ้านได้จึงพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส โดยที่ขุดร่องน้ำ ทำเป็นสวนเกษตรผสมผสานเป็นเกษตรอินทรีย์เคมีในสวนเน้นปลูกพืชผักที่สามารถเก็บผลผลิตได้ในระยะยาว ปลูกมะม่วงพืชมะเขือเทศเป็นหลัก (ทำให้มะม่วงออกนอกฤดู เพื่อจะได้ราคาที่สูง) ปลูกมะพร้าว ปลูกไม้เศรษฐกิจแซม เช่น มะค่า มะฮอกกานี พะยูง ตำเสา เคี่ยม ในสวนจะเน้นการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมัก ปุ๋ยชีวภาพ และใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อช่วยในการเร่งผลผลิต ผลผลิตที่ได้จะนำไปขายพ่อค้าคนกลาง และขายออนไลน์

บ้านสวนวัยเกษียณ บ้านสวนบรรยากาศกลางท้องนาหากมีความร่มรื่น ใช้แนวคิดการทำสวนคือยึดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 ทำสวนเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบของเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่ชอบกิน กินทุกอย่างที่ปลูก ผสมผสานกับการเลี้ยงปลาไว้บริโภค ขุดสระน้ำบริเวณรอบบ้านเพื่อที่จะเลี้ยงปลา ปลูกต้นมะพร้าวต้นและแก้วมังกรรอบบ้าน ภายในสวนมีการเลี้ยงผึ้งโพรง เพื่อช่วยในการผสมเกสรของดอกมะพร้าวดอกแก้วมังกรบรรยากาศภายในสวนล้อมรอบไปด้วยต้นมะพร้าวให้ความร่มเงา ร่มรื่น เย็นสบาย เหมาะแก่การพักผ่อน เป็นชีวิตหลังวัยเกษียณที่มีความสุขอย่างมาก ผลผลิตที่ได้จะนำไปขายพ่อค้าแม่ค้าเจ้าประจำ

1.4 ภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้าน ตำบลบางเขียดเป็นท้องที่ตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลาชาวบ้านในพื้นที่บางส่วนจะมีอาชีพประมง เป็นวิถีชีวิตที่มีมาตั้งแต่สมัยรุ่นคุณปู่คุณย่า พี่ต๋มชาวบ้านในพื้นที่บางเขียด มีอาชีพหลักเป็นลูกจ้าง อบต. เล่าว่าตนได้สร้างขนำ (กระท่อมหลังเล็ก) บริเวณริมทะเลสาบสำหรับเป็นสถานที่พักผ่อนและใช้สำหรับยกยอ การจับปลาด้วยกันหลายวิธี เช่น ยกยอ และจมหม่ายกบอก “ยกยอ” คือ วิธีการจับปลาอย่างหนึ่ง มีลักษณะเป็นร่างแหผืนสี่เหลี่ยม มุมทั้งสี่ผูกติดกับคันจะทำด้วยไม้ไผ่ทั้งลำผูกไขว้กันอย่างมั่นคง ใช้ลำไม้ไผ่หรือไม้จริงทำเป็นโครง มีเครื่องถ่วงน้ำหนักทำมาจาก ก้านคนยอคล้ายปั่นจั่นสำหรับยก “การล้อมหม่าย” เป็นการจับปลารูปแบบหนึ่ง โดยจะตัดกิ่งไม้แล้วนำไปปักไว้ในน้ำบริเวณแหล่งที่มีปลาชุมชุม ก่อนจะปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ จากนั้นเมื่อแน่ใจแล้วว่ามียาปลาอาศัยอยู่เต็มในบริเวณที่ปักกิ่งไม้ไว้ จึงนำก้ามมาล้อมดักปลา “ยกบอกลาหมี่หลัง (ปลาตุ๊กทะเล)” เป็นการจับปลารูปแบบหนึ่งโดยใช้ไม้ไผ่ขนาดใหญ่ยาวประมาณ 1.2 เมตร แล้วนำแกนกลางด้านในออก หรือใช้ท่อ PVC ขนาด 4 นิ้วยาวประมาณ 1.2 เมตร แล้วนำไปจมนในทะเล (ปลาหมี่หลังจะมีช่วง เมษายน-เดือนพฤศจิกายน)

ภาพที่ 5 ขนำวิวยอ

ภาพที่ 6 จมหม่ายกบอก

2. การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนคนบางเขียด หมายถึงการที่คนในชุมชนมีความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยี หรือวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อสร้างประสบการณ์ที่แปลกใหม่และดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น จากการศึกษาพบว่าชุมชนคนบางเขียดได้พัฒนาหรือสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน 4 ด้านด้วยกัน ดังนี้

2.1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว เป็นพัฒนาจากกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดตามภูมิปัญญาชุมชนดั้งเดิม ซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวของชุมชนคนบางเขียดได้พัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ใหม่คือการสร้างฐานเรียนรู้จากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์แปรรูปจากตาลโตนด ซึ่งพบว่าชุมชนคนบางเขียด มีภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการผลิตภัตอาหารจากตาลโตนด เช่น น้ำตาลโตนด น้ำส้มตาลโตนด ขนมลูกตาล และภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น สบู่จากถ่านตาลโตนด สบู่ลูกตาล ผ้ามัดย้อมจาก (วงตาลโตนด ดอกดาวเรือง ใบสั๊ก) ผลิตภัณฑ์ตุ๊กกลิ้ง/เครื่องตุ๊กกลิ้ง เฟอร์นิเจอร์จากก้านตาลโตนด ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถออกแบบเป็นกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการให้กับนักท่องเที่ยว โดยการสังเกตกระบวนการในการผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด คัดเลือกกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมได้ โดยคัดเลือกจากความง่ายของแต่ละกิจกรรม และดูความเหมาะสมของเวลา จนได้กิจกรรมการเรียนรู้ใหม่เกี่ยวกับตาลโตนด เช่น กิจกรรมการเคี้ยวน้ำตาล การทำผ้ามัดย้อมสีจากวงตาลโตนด และการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเฟอร์นิเจอร์จากก้านตาลโตนด การทำท็อปปี้ร้อนจากตาลโตนด ซึ่งเป็นการประยุกต์จากภูมิปัญญาชุมชนดั้งเดิมในการเคี้ยวน้ำตาลโตนด

ภาพที่ 7 ท็อปปี้ร้อนจากตาลโตนด

ภาพที่ 8 นักท่องเที่ยวร่วมชิมท็อปปี้ร้อนตาลโตนด

2.2 นวัตกรรมจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนคนบางเขียดได้จัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มุ่งสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

2.2.1 นวัตกรรมชุมชนด้านการท่องเที่ยว นวัตกรรมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชน ภายใต้การพัฒนา นวัตกรรมชุมชนคนเล่าเรื่องบางเขียด การจัดการท่องเที่ยวชุมชนคนบางเขียดทำให้เกิดการพัฒนาคนในชุมชนสู่ นวัตกรรมชุมชนด้านการท่องเที่ยว โดยพัฒนานวัตกรรมจากปราชญ์ชุมชนและผู้ผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดในชุมชนคนบางเขียด เป็นผู้เล่าเรื่องราว ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิ

ปัญญาชาวบ้าน และถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยว

2.2.2 นวัตกรรมด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางเขียดปรับปรุงสถานที่ภายในชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ แก้มลิงตำบลบางเขียด เป็นสถานที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรใกล้กับทะเลสาบสงขลา ถูกพัฒนาให้เป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะการเรียนรู้ธรรมชาติ เกี่ยวกับนกน้ำ จุดเช็คอินตำบลบางเขียด ปรับปรุงพื้นที่รกร้าง ซึ่งในอดีตสถานที่นี้เป็นท่าเทียบเรือแต่เลิกใช้ไปแล้ว ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือจุดเช็คอิน

2.3 นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ นวัตกรรมด้านกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ก่อนการทดลองชุมชนคนบางเขียดไม่มีการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ไม่มีผู้ประสานงานและขบวนการจัดการด้านการท่องเที่ยว เมื่อมีความต้องการของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว จึงก่อให้เกิดนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชนภายใต้บริบทของชุมชนคนบางเขียด โดยมีกระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้แก่ การจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยว โดยมีการสร้างเครือข่ายจากภายนอก ได้แก่ องค์การรัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรด้านการท่องเที่ยว ร่วมกันถ่ายทอดและพัฒนาสมาชิกชุมชนให้พร้อมในการรับนักท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการเพิ่มความรู้ด้านการท่องเที่ยวชุมชน การสร้างความมั่นใจในรับนักท่องเที่ยว การหากิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับกลุ่มของนักท่องเที่ยวจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนและจากภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด รวมถึงการหาสถานที่ซึ่งมีความปลอดภัยและพร้อมในการรับนักท่องเที่ยว เพื่อออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยว ด้านการจัดการปัญหา มีการแลกเปลี่ยนปัญหาและอุปสรรคในหมู่สมาชิก เพื่อหาทางแก้ไข

2.4 นวัตกรรมองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เกิดความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวด้านวางแผนการท่องเที่ยว การคัดสรรสถานที่และกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว และการกระจายรายได้สู่ชุมชน ซึ่งมีการกระจายรายได้ 2 ทาง ได้แก่ 1) การกระจายรายได้ผ่านเครือข่ายผู้ประกอบการ ได้แก่ สวนเกษตรธกษัตริย์ สวนเกษตรอินทรีย์ คุณจารุตา สวนวัยเกษียณ เพื่อเพิ่มความหลากหลายในกิจกรรมการท่องเที่ยว และเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ให้บริการนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจแตกต่างกัน 2) การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวผ่านการใช้วัตถุดิบท้องถิ่นในการให้บริการนักท่องเที่ยว โดยการออกแบบอาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้วัสดุในท้องถิ่น รวมถึงกระจายรายได้ ผ่านปันโตชาวบ้านเพื่อให้บริการอาหารแก่นักท่องเที่ยวในกรณีนักท่องเที่ยวมาเป็นกลุ่ม

อภิปรายผลการวิจัย

ชุมชนคนบางเขียดเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนสู่การสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการวิจัยพบว่า

1. ชุมชนคนบางเขียด สิงหนคร สงขลา เป็นชุมชนที่มีสีสันทั้งฐานทรัพยากรที่หลากหลาย กล่าวได้ว่าเป็นชุมชนวิถีไหนด นา เล แห่งหนึ่งของคาบสมุทรสทิงพระ ด้วยสภาพของพื้นที่ที่เอื้อต่อการทำนา ทำประมง ในพื้นที่มีปริมาณของต้นตาลโตนดเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนแถบนั้นนอกจากสืบทอดวิถีชาวประมงและชาวนาแล้ว ยังคงสืบทอดวิถีภูมิปัญญาการทำตาลโตนดจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วคนพบว่าการขึ้นตาล เคียนน้ำตาลโตนด คนรุ่นพ่อแม่ยังคงเป็นผู้สืบทอดกรรมวิธีการผลิตยังคงใช้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมอย่างเข้มแข็ง จนสามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนวัฒนธรรมวิถีตาลโตนดลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ ซึ่งผลการศึกษาด้านวิถีภูมิปัญญาของชาวบางเขียดที่มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการนำต้นตาลมาใช้ประโยชน์มี ภูมิปัญญาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด ภูมิปัญญาการทำสวนเกษตรอินทรีย์ และภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้านมาพัฒนาเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวได้เพราะเป็นแหล่งภูมิปัญญาที่มีศักยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานของสมชาย เลี้ยงพรพรรณ (2560) เรื่องการท่องเที่ยวชุมชนคาบสมุทรสทิงพระได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนถึงเส้นทางการท่องเที่ยวของคาบสมุทรสทิงพระที่ศึกษาถึงศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พบว่า ชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระ มีกลุ่มที่มีระดับศักยภาพมากไปจนถึงศักยภาพน้อย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมากและปานกลาง นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้พัฒนาแหล่งในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการจัดการชุมชนเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของอุไรวรรณ สุภานิตย์ และศุภวรรณ ตันตสุทธิกุล (2554) เรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชน วัฒนวิถี ไหนด นา เล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ใน 3 ตำบล คือ ตำบลท่าหิน ตำบลคูขุดและตำบลคลองรี พบว่า ทั้ง 3 ตำบลมีทรัพยากรที่เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้วิธีการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเน้นการนำวิถีชีวิต กลุ่มกิจกรรมอาชีพต่าง ๆ มีการอบรมบุคลากรในชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยว การบริการ การท่องเที่ยว ที่พัก โดยเน้นการจัดการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 ตำบล ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์และวิถีชุมชนในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้ ของอุทิศ สังขรัตน์ และธนศทวิบุรุษ (2558) ระบุว่าอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นได้แก่ สำเนียงพูด อาหารที่ได้จากทะเล อาชีพประมง ทำสวน ทำนา อัตลักษณ์การท่องเที่ยวบนฐานงานหัตถกรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน การนำอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีคน วิถีไหนด เข้ามาเชื่อมโยงกับ

การท่องเที่ยว อีกทั้งยังไม่มีการนำเสนอรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องวิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

2. แนวทางการพัฒนานวัตกรรมท่องเที่ยวตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สามารถพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 4 ด้าน ได้แก่

2.1 ด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ เกิดจากการพัฒนานวัตกรรมศูนย์เรียนรู้ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เพื่อการท่องเที่ยว เช่น ฐานการเรียนรู้การผลิตเฟอร์นิเจอร์จาก้านตาลโตนด ฐานการเรียนรู้การทำผ้ามัดย้อมจากสีที่เกิดจากงวนตาลโตนดและส่วนอื่น ๆ ของต้นตาลโตนด และฐานการเรียนรู้การเคี้ยวน้ำตาลโตนด สอดคล้องกับรุ่งรวี จิตภักดี (2566) กล่าวว่า นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ เป็นกระบวนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือรูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นการเพิ่มประสบการณ์การท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว มีความสร้างสรรค์ และเกิดกระบวนการลงมือทำ

2.2. นวัตกรรมจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีการพัฒนานวัตกรรมชุมชนคนเล่าเรื่องบางเขียด โดยพัฒนาจากปราชญ์ชุมชนและผู้ผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดในชุมชนคนบางเขียด เป็นผู้เล่าเรื่องราว ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน และถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด สอดคล้องกับปวิวรรต สมนึก (2565) กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้าน ทำให้เกิดการสืบค้น ถ่ายทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น

2.3 นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ มีกระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนดังนี้ การจัดการความรู้ด้านเพิ่มเติมด้านการท่องเที่ยว สร้างความมั่นใจในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนปัญหาและอุปสรรคในการจัดการด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับจิตศักดิ์ พุฒจรัส (2554) ศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่ากิจกรรมเอื้ออำนวยหรือเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ลีเล็ด เอื้ออำนวยและเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีการพัฒนาทางด้านความคิดและเข้ามามีบทบาทโดยมีส่วนร่วมต่อกระบวนการการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี

2.4 นวัตกรรมองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เกิดความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวด้านวางแผนการท่องเที่ยว การคัดสรรสถานที่และกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการกระจายรายได้ในชุมชนผ่านผู้ประกอบการใจชุมชนและวัตถุดิบในชุมชน สอดคล้องกับณัฐพัชร มณีโรจน์ (2560) พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน

สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวด้วย การมีส่วนร่วมแบบร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ โดยการมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการสร้างการรับรู้ และรับผิดชอบต่อรวมกันในการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชนซึ่งสมาชิกทุกคน มีส่วนได้รับผลกระทบทางบวก และทางลบ ทั้งทางตรง และอ้อม และสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2564) เป้าหมายในยุทธศาสตร์ คือ การที่ชุมชนได้รับการพัฒนาจนมีศักยภาพในการได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ และนั่นคือเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตัวเอง เพื่อความยั่งยืนที่แท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชุมชนคนบางเขียดกับการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

1. ชุมชนคนบางเขียดเป็นชุมชนวิถีโหนดนาเล เป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านฐานทรัพยากรชุมชน มีภูมิปัญญาการประกอบอาชีพจนเป็นวิถี ที่เรียกว่า วิถีแบบโหนด นา เล คือ การประกอบอาชีพบนฐานทรัพยากรที่ชุมชนมี คือ พื้นที่การประกอบอาชีพทำตาลโตนดมาหลายชั่วอายุคน การทำนาและผลผลิตอื่นจากนาที่ยังคงใช้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม นิยมหันมาปลูกผักอินทรีย์เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ที่ยังคงอยู่กับพื้นที่โดยมากจะเป็นคนที่ผูกตนเองกับอาชีพวิถีเกษตร โดยเฉพาะการทำน้ำตาลโตนด น้ำส้มโตนด ซึ่งด้วยภูมิปัญญาของชุมชนสามารถทำได้ทั้งปี ในส่วนวิถีเลของชาวบางเขียดยังคงอยู่ในรูปของการหาอยู่หากินไม่ได้ยึดเป็นอาชีพหลักคือการทำประมงพื้นบ้าน ยังไม่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นของฝากให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การยกย่องที่ยังคงวิถีเพื่อทำกินมากกว่าทำขาย ดังนั้น ด้วยศักยภาพของพื้นที่ที่มีศักยภาพทั้งภูมิทัศน์ที่สวยงาม ชุมชนมีภูมิปัญญาตามวิถีโหนดนาเล ชุมชนบางเขียดยังมีพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีโหนดนาเล ประกอบกับชุมชนคนบางเขียดเป็นชุมชนที่มีส่วนร่วมกับการทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ผู้นำและชาวบ้านจึงมีศักยภาพในการทำงานพัฒนาพื้นที่ ซึ่งในประเด็นการท่องเที่ยวสามารถนำมาพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสุนทรีย์ ตามลำดับ

2. นวัตกรรมทางท่องเที่ยวชุมชนคนบางเขียด มีการพัฒนาโดยเริ่มจากการสร้างความร่วมมือของชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว และการเลือก นวัตกรรมชุมชน เพื่อเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ วิถีชีวิตของคนในชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้เพื่อเพิ่ม

ประสิทธิภาพของชุมชนได้มีการสร้างเครือข่ายจากภายนอก โดยมี องค์การรัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรด้านการท่องเที่ยว ร่วมกันถ่ายทอดและพัฒนาสมาชิกชุมชนให้พร้อมในการรับนักท่องเที่ยว ด้านการจัดการสถานที่ ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ร่วมกันพัฒนาและออกแบบสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยเริ่มจากกลุ่มผู้ที่มีความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเป็นผู้นำชุมชนในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว และฐานการเรียนรู้ ซึ่งผลจากการสร้างฐานการเรียนรู้จากวิถีชีวิตของคนในชุมชน และจากกระบวนการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่านวัตกรรมใหม่ด้านผลิตภัณฑ์สามารถสร้างได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์ในทางวิชาการงานวิจัยฉบับนี้สามารถนำไปศึกษาด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติอื่น ๆ ได้
2. การใช้ประโยชน์เชิงการพัฒนาพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร สามารถนำไปใช้ปรับเป็นแผนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างต่อเนื่องด้วยการอาศัยความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายวิถีคนวิถีไหนดคาบสมุทรสทิงพระซึ่งมีนายถาวร พันละม้าย ชาวบางเขียดเป็นผู้นำขับเคลื่อนการพัฒนาวิถีคนวิถีไหนดของคาบสมุทรสทิงพระ
3. การท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดสงขลา สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสงขลา สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสงขลา และสมาคมสมาพันธ์ธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา สามารถนำไปโปรแกรมท่องเที่ยวของงานวิจัยไปดำเนินการจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- จิตศักดิ์ พุฒจรรย์ (2554). ศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนลีเล็ดอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน *การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2554 “การพัฒนาอนาคตชนบทไทย : ฐานรากที่มั่นคงเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน”*. (น. 194-198) ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เจตน์สฤกษ์ สักขพันธ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ และนันทรัฐ สุริโย. (2558). *คนขึ้นตาล กับความมั่นคงทางอาหารภายใต้วิถีไหนดในคาบสมุทรสทิงพระ*. ใน *การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6* (น.703-713). สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

- ณัฐพัชร มณีโรจน (2560). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ*, 13(2), 25-46.
- ถาวร พันละม้าย. (2567, 22 กันยายน). การใช้ภูมิปัญญาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบางเขียด จังหวัดสงขลา. (มนัสสวาส กุลวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- ปวีรบรรต สมณี (2565). *นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี.
- รุ่งรวี จิตภักดี. (2566). *นวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. (2560). การศึกษาศักยภาพแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณ คาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 11(1), 184-204.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย. (2567). *แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย (พ.ศ.2566 - 2570) ฉบับทบทวน*. เข้าถึงได้จาก <https://drive.google.com/file/d/1rtljs-ulr0JNth7TNi1lpHFns8RvxyQS/view>
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2564). “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” สู่เป้าหมายกระจายรายได้สู่ชุมชน. เข้าถึงจาก <https://www.dasta.or.th/th/article/332>
- อุทิศ สังขรัตน์ และธนศ ทวีบุรุษ. (2558). *การจัดการท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์และวิถีชุมชนในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ : คณะศิลปศาสตร์และคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม.
- อุไรวรรณ สุภานิตย์ และศุภวรรณ ตันตสุทธิกุล. (2554). *การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา วัฒนวิถีชุมชน “โหนด นา เล”*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย : คณะศิลปศาสตร์.

